

המאבק הציוני ערב "השבת השחורה" 1946

פרופ' אביבה חלמיש

המאבק הציוני להקמת מדינה יהודית בארץ ישראל נכנס לישורת האחרונה בתום מלחמת העולם השנייה, ומה שהנחה אותו הייתה תכנית בילטמור ("ירושלים") משנת 1942, תכנית שקבעה שהמטרה המדינית של התנועה הציונית היא הקמת מדינה יהודית בכל ארץ ישראל ממערב לירדן. בלשון ימינו: מדינה יהודית מהים עד הירדן.

בסתיו 1945 קמה תנועת המרי העברי ובמשך כשנה התנהל המאבק הציוני תחת הסיסמה המשולשת: בוז לספר הלבן / עלייה חופשית / מדינה עברית, וכלל פעילות צבאית; העפלה; התיישבות. במקביל התקיימה פעילות מדינית // דיפלומטית להביא לסיום המנדט הבריטי ולהקמת מדינה יהודית.

בקיץ 1946 - מאחורינו כמעט שנה של מאבק ציוני נגד הבריטים בכל החזיתות. על אף הצלחות לא מבוטלות בחזית הצבאית, ששיאן היה "ליל הגשרים", בליל 16-17 ביוני 1946, פיצוץ 9 גשרים בין א"י לשכנותיה הציונות לא התקדמה ולו צעד אחד לעבר השגת המטרה שלמענה היא יצאה למאבק. נהפוך הוא. ועדת חקירה אנגלו-אמריקאית המליצה שלעת עתה הארץ תהיה לא ערבית ולא יהודית ובעתיד היא תהיה מדינה דו-לאומית. במילים פשוטות היא המליצה לא להקים מדינה יהודית בא"י. התרגום המעשי של החלטת הוועדה הא"א היה תכנית משותפת לבריטניה וארצות-הברית הידועה בשם תכנית מוריסון גריידי. על פי התכנית כ- 17% מהשטח יהיה אזור יהודי, כ- 40% מהשטח יהיה אזור ערבי וכ- 43% יהיה אזור בריטי. ליהודים ולערבים תינתן אוטונומיה תרבותית ודתית והם יהיו כפופים לנציב העליון הבריטי. במילים פשוטות - מדינה יהודית: יוק! והציונות ניצבה בפני שוקת שבורה.

במקביל ארעה השבת השחורה ההיא. או אז, באוגוסט 1946, התכנסה ההנהגה הציונית בפריס, והחליטה על שני שינויים: האחד - טקטי, השני - אסטרטגי. ברמה הטקטית הוחלט לשנות את אופי המאבק בבריטים מ"מאבק רצוף" ל"מאבק צמוד", כלומר לא עוד מאבק כולל ופעולות צבאיות נגד יעדים בריטיים שונים באופן רצוף, אלא פעולות הצמודות מבחינת העיתוי והנושא לתחומי ההעפלה, ההתיישבות וחיזוק כוחו הצבאי של היישוב לקראת השלב הבא - מלחמה עם הערבים, שבוא תבוא.

בנוסף החליטה על העתקת מרכז הכובד של המאבק הציוני לזירה המדינית והדיפלומטית. ברמה האסטרטגית הוחלט לשנות את הגדרת המטרה: לא עוד תכנית בילטמור שדיברה על כינון ארץ ישראל כולה כמדינה יהודית, אלא נכונות לכינון מדינה יהודית בת קיימא בשטח מתאים, גדול דיו של ארץ ישראל. *A viable Jewish state in an adequate area of Palestine*. ומדוע? כפי שאמר נחום גולדמן, הכוח הדוחף לקבלת ההחלטה ומי שפעל ליישומה: "אני חשתי במשך שנים שחלוקת ארץ ישראל היא הדרך היחידה להתקדם. בילטמור אינה תכנית ריאלית עתה, משום שאין לנו רוב יהודי ואיננו יכולים להתמתין עד שיהיה לנו רוב להשיג מדינה. אני יודע שזו החלטה טרגית, אבל בפנינו רק הברירה בין שני דברים: שלטון בריטי עם מדיניות הספר הלבן או מדינה יהודית בחלק מארץ ישראל". הציונים לא הכריזו ברבים על המטרה החדשה, אלא פעלו מאחורי הקלעים כדי שגורם אחר יציע להם זאת, ואז הם ישקלו את ההצעה בחיוב.

וכך, מקיץ 1946 ואילך ניהלה ההנהגה הציונית מהלך משולב של רוממות המדינה היהודית בכל שטחה של ארץ ישראל ברמה ההצהרתית, ובמקביל, מאחורי הקלעים ובדלתיים סגורות, פעילות אינטנסיבית למען חלוקת הארץ וכינון מדינה יהודית בחלק ממנה. פעילות ראשונה - שליחותו של גולדמן לושינגטון. התוצאה הראשונה לא איחרה לבוא: היה זה בסתיו 1946, ובארצות הברית התנהל מסע בחירות (mid-term) בערב יום הכיפורים תש"ז, 4 באוקטובר 1946, יצא נשיא ארצות הברית, הארי טרומן, בהכרזה פומבית, בה אמר שהסוכנות היהודית הציעה פתרון לבעיית ארץ ישראל בדרך של יצירת מדינה יהודית בת-קיימא שתשלוט במדיניות ההגירה והכלכלה שלה בשטח מתאים של א"י במקום בכל ארץ ישראל. "הצעה זו", אמר, "זכתה לתשומת לב רבה בארה"ב בעיתונות ובפורומים ציבוריים. מן הדיון שבא בעקבותיה אני מאמין שפתרון על-פי קווים אלה יזכה לתמיכת דעת הקהל בארה"ב. [...] לפתרון כזה הממשלה שלנו יכולה לתת את תמיכתה."

הקו החדש שהתוותה ההנהגה, בא לידי ביטוי בפורומים סגורים במהלך הקונגרס הציוני הכ"ב בדצמבר 1946, וכן במהלך ההכנות לקראת ביקורה של אונסקו"פ ובעדויות שמסרו ראשי התנועה

והיישוב בפניה, והוא הנחה את הפעילות הדיפלומטית האינטנסיבית שבין פרסום מסקנות הוועדה ב-31 באוגוסט 1947 לאישורן בעצרת האו"ם ברוב הנדרש של שני שלישים שלושה חודשים לאחר מכן.

החלטה 181 לא נכפתה על ההסתדרות הציונית "הר כגיגית" אלא הייתה פרי יוזמה ציונית!!!

לסיכום: התגובה של ההנהגה הציונית לשבת השחורה היא הייתה כפולה: 1 – יוזמה מדינית, לא מחכים לטלפון היינו הצעות מבחוח, אלא יוצאים ביוזמה מדינית לשינוי המציאות. 2 – היוזמה נועדה להביא להקמת מדינה יהודית בחלק מארץ ישראל. בלשון ימינו – פתרון שתי המדינות. את הפירות של היוזמה המדינית קטפה הציונות בכ"ט בנובמבר 1947.

18.6.2024